

Warszawa, 10 listopada 2015 r.

Umiejętności historyczne absolwentów gimnazjum (2013–2014)

Informacja prasowa

Blisko 20% absolwentów gimnazjów nie posiada nawet najprostszych umiejętności chronologicznych, a mniej niż połowa potrafi uporządkować w kolejności następowania wydarzenia opisane w prostym, współczesnym tekście, za to podstawowe kompetencje analityczne są powszechne – wynika z *Badania umiejętności historycznych absolwentów gimnazjum* przeprowadzonego przez IBE w latach 2013–2014. W pierwszej klasie najwięcej zyskują uczniowie techników, a następnie szkół zawodowych.

Badanie umiejętności historycznych absolwentów gimnazjum – zgodnie z nazwą – miało na celu przede wszystkim określenie, w jakim zakresie absolwenci gimnazjum opanowali opisane w podstawie programowej umiejętności historyczne. Sprawdzało nie tylko, jak nauczana jest historia, lecz także, czy uczniowie są faktycznie przygotowani do kontynuowania nauki tego przedmiotu w szkołach ponadgimnazjalnych. Szczególny nacisk położono na zbadanie kompetencji z zakresu chronologii i analizy różnych materiałów źródłowych, a więc tekstów, map, ikonografii. Osobnym celem badania było rozpoznanie, do jakiego stopnia uczniowie potrafią mierzyć się z materiałami dotyczącymi XX wieku, a więc epoki, z którą nie spotkali się w trakcie edukacji w gimnazjum. Warto przypomnieć, że wokół decyzji o przeniesieniu nauczania tego okresu na czwarty etap edukacji toczyła się dość szeroka dyskusja, w której pojawiały się również głosy bardzo krytyczne. Wykorzystane w badaniu zadania poświęcone historii XX wieku służyły więc sprawdzeniu, na ile uczniowie potrafią wykorzystywać nabyte na lekcjach historii kompetencje do samodzielnego rozwiązywania nowych – niesygnalizowanych wcześniej w szkole problemów.

W badaniu wykorzystano zadania zamknięte, mierzące określone umiejętności. Badanie umiejętności historycznych zostało przeprowadzone w dwóch cyklach. W pierwszym z nich, zrealizowanym w dniach 11 IX–4 X 2013 roku, udział wzięło 3707 uczniów klas pierwszych ze 148 szkół ponadgimnazjalnych, w drugim cyklu (12 IX–3 X 2014 r.) uczestniczyło 9085 uczniów z klas pierwszych i drugich z 200 szkół ponadgimnazjalnych.

Co to są umiejętności historyczne?

Historia jako przedmiot szkolny kojarzona jest przede wszystkim z wiadomościami (datami, nazwiskami, nazwami wydarzeń), które trzeba opanować pamięciowo. Na lekcjach historii powinno się – zgodnie z podstawą programową wprowadzoną w 2009 r. – rozwijać również umiejętności, które zasadniczo można podzielić na trzy szerokie zespoły kompetencji:

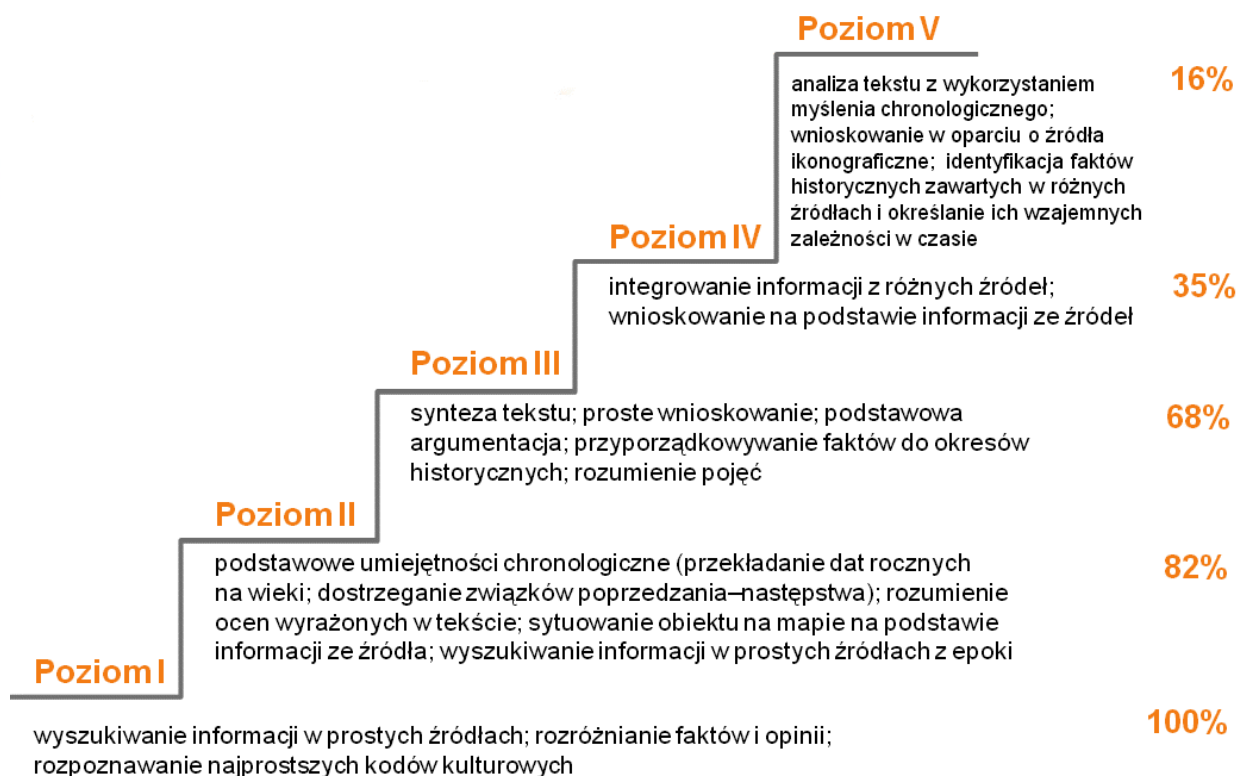
- umiejętności chronologiczne (rozdzielanie przeszłości teraźniejszości i przyszłości, mierzenie i obliczanie czasu kalendarzowego, odczytywanie danych przedstawionych na osi czasu, tworzenie osi czasu, dostrzeganie zależności czasowych między procesami i wydarzeniami, rozumienie struktury czasowej w narracji historycznej, dostrzeganie zmiany i ciągłości w czasie, przyjmowanie perspektywy historycznej i unikanie myślenia ahistorycznego, intuicja czasu: odróżnianie epok i okresów poprzez uchwycenie ich cech charakterystycznych)

- umiejętności analityczne
(wyszukiwanie informacji w źródle, rozumienie literalnego przekazu źródła, rozpoznawanie głównych problemów poruszanych w źródle, rozróżnianie pomiędzy faktami a interpretacjami, syntetyzowanie i porównywanie informacji, dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych, wnioskowanie na podstawie informacji ze źródeł)
- umiejętności tworzenia narracji
(tworzenie wypowiedzi ustnej lub pisemnej na temat przeszłości, wprowadzanie porządku czasowego do własnej narracji, selekcja faktów i opinii pod kątem użyteczności i zgodności z tematem wypowiedzi, tworzenie wypowiedzi ustnej lub pisemnej z wykorzystaniem danych pozyskanych z różnych źródeł, formułowanie argumentów z wykorzystaniem danych zawarte w źródłach)

Pięć grup kompetencji historycznych

Przyrost umiejętności historycznych odzwierciedla dobrze poniższy rysunek. 18% uczniów ma tylko najprostsze kompetencje historyczne, 16% zdobyło kompetencje ze wszystkich pięciu poziomów. Na najniższym poziomie uczniowie potrafią wyszukiwać w prostych źródłach (najczęściej w opracowaniach) jedynie wskazane informacje, rozróżniają podane fakty od wyraźnie sformułowanych opinii autorów, ale nie rozumieją bardziej złożonych treści zawartych w źródłach i nie potrafią odnieść ich do szerszego kontekstu. Osoby, które potrafią rozwiązywać najłatwiejsze zadania chronologiczne, pojawiają się dopiero na poziomie drugim. Potrafią one także analizować proste źródła z epoki i lepiej rozumieją zawarte w materiałach oceny. Na poziomie trzecim absolwenci gimnazjów radzą sobie z zadaniami wymagającymi prostych umiejętności syntetyzowania informacji z materiałów źródłowych i wyciągania z nich wniosków. Z kolei na poziomie czwartym uczniowie potrafią rozwiązać zadania, które wymagają zarówno wykazania się określonymi umiejętnościami, jak i wykorzystania posiadanych wiadomości. W szczególności uczniowie z tego poziomu zazwyczaj radzą sobie z poleceniami, które sprawdzają równoległe umiejętności analityczne i chronologiczne. Wreszcie na poziomie piątym uczniowie potrafią powiązać te dwa zespoły kompetencji z posiadanymi wiadomościami.

Umiejętności chronologiczne

Największe kłopoty uczniowie mają z chronologią, co zresztą zostało już zauważone przez badaczy IBE podczas Diagnozy kompetencji gimnazjalistów z lat 2011 i 2012. Aż 18% badanych nie posiada kompetencji zapisanych formalnie w podstawie programowej dla szkół podstawowych. Uczniowie ci (przypisani do poziomu pierwszego) nie radzili sobie zatem z zadaniami, które wymagały przekładania dat rocznych na wieki i dostrzegania związków poprzedzania–następstwa podanych wydarzeń. Wydaje się również, że uczniowie nie mają wystarczającej bazy faktograficznej, która umożliwiałaby tworzenie pełniejszego obrazu historycznego. Ich wyobrażenie na temat przeszłości ogranicza się raczej do wyspowych, zamkniętych i niepowiązanych w większe całości zbiorów danych na temat konkretnych – nie zawsze najważniejszych – wydarzeń. Brakuje natomiast świadomości wzajemnych relacji łączących poszczególne, omawiane na lekcjach zagadnienia w większą całość. Na przykład duże trudności sprawia uczniom nadal porządkowanie w kolejności chronologicznej poszczególnych dynastii czy okresów w dziejach kultury, mimo że zadania wymagające takich kompetencji pojawiają się regularnie na egzaminie gimnazjalnym z historii.

Umiejętności z zakresu analizy tekstu

Spośród badanych umiejętności uczniowie najlepiej radzą sobie z pracą z tekstem, a szczególnie dobrze – z wyszukiwaniem w prostych źródłach podstawowych informacji. Wypada jednak zauważyć, że te kompetencje rozwijane są nie tylko przez historyków, ale również przez nauczycieli innych przedmiotów. Wyraźnie trudniejsze są dla uczniów bardziej złożone operacje związane np. z koniecznością zrozumienia pełnego przekazu źródła, jego syntezy czy wyciągnięciem wniosków z jego treści. Umiejętności tego rodzaju cechują dopiero uczniów, którzy osiągnęli trzeci poziom umiejętności.

Natomiast na czwartym i piątym poziomie uczniowie potrafią wzbogacić swoją refleksję na temat treści źródła wykorzystując posiadane przez siebie wiadomości bądź kompetencje chronologiczne. Innymi słowy umiejętności typowe dla warsztatu pracy historyka, a więc np. wnioskowanie ze źródeł, umiejętność ich osadzenia w czasie czy po prostu w szerszym kontekście historycznym posiada około 1/3 uczniów. Należy więc zauważyć, że stosunkowo mało powszechne są te kompetencje, które wymagają nie tylko mechanicznego wyćwiczenia pewnego schematu, lecz także posiadania i właściwego wykorzystywania elementarnych wiadomości. Trudności, które sprawiały uczniom zadania wymagające zastosowania posiadanej wiedzy, pokazują, że na lekcjach historii ciągle nacisk kładzie się raczej na pamięciowe opanowanie pewnego zasobu faktów niż na rozwijanie umiejętności samodzielnego, bardziej kreatywnego operowania tymi informacjami.

Umiejętności z zakresu analizy mapy

Świadomość podstawowych zasad związanych z analizą tego typu źródeł jest dość powszechna: uczniowie zdają się rozumieć rolę legendy i podstawowe symbole pojawiające się na mapach i z zasady poprawnie interpretują najprostsze kody, którymi posługiwali się ich autorzy. Ta techniczna sprawność w prostym operowaniu mapą nie przekłada się jednak na konstruowanie szerszego wyobrażenia na temat przestrzeni, w której rozgrywają się omawiane na lekcjach historii wydarzenia. W efekcie uczniowie mają trudności z płynnym poruszaniem się w przestrzeni, nie dostrzegają związków między dawnym i współczesnym podziałem terytorialnym Polski i Europy, a wiele nazw jest – jak można przypuszczać – dla nich zupełnie pozbawionych treści. Jeszcze większym wyzwaniem jest dla nich uruchomienie i wykorzystanie w trakcie analizy map posiadanych wiadomości bądź myślenia przyczynowo-skutkowego czy chronologicznego. W efekcie zadania, które takich kombinacji wymagały, były dla uczniów bardzo trudne.

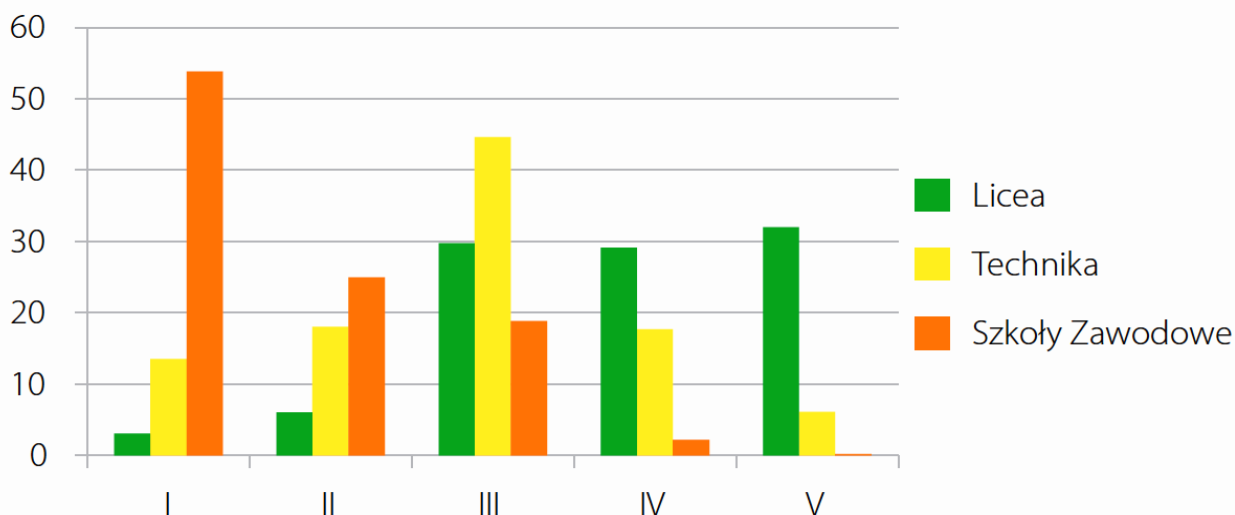
Umiejętności z zakresu pracy z ikonografią

Uczniowie nie mają większych problemów z samym odczytywaniem treści obrazu: zadania, które wymagały literalnego rozumienia przedstawionych scen, były z zasady dla uczniów bardzo łatwe. Trudności zaczynały się jednak w momencie, gdy badanych proszono o odczytanie wykorzystywanych w przedstawieniach symboli (np. półksiężyc, znak Polski Walczącej) bądź o osadzenie określonych przedstawień w czasie. Choć zasadniczo są to umiejętności różne, wydaje się, że przyczyna, która sprawia, że stanowią one dla uczniów wyzwanie, jest wspólna. Można podejrzewać, że uczniowie zbyt rzadko spotykają się na lekcjach z materiałem ikonograficznym, co powoduje, że z jednej strony nie rozpoznają nawet podstawowych symboli, a z drugiej – że nie posiadają koherentnej wizji poszczególnych epok i okresów omawianych na lekcjach historii. Ten brak utrudnia nie tylko stosunkowo abstrakcyjne działania w rodzaju datowania źródeł ikonograficznych, ale też niemal uniemożliwia wyobrażenie sobie wydarzeń opisywanych w podręcznikach czy źródłach. W efekcie dla wielu uczniów nawet nieodległa i z pewnością obecna na rodzinnych fotografiach rzeczywistość późnej PRL niczym się nie różni od czasów wojennych, czy nawet okresu II Rzeczypospolitej. Za zupełnie osobny należy natomiast uznać problem pogłębionej analizy źródeł ikonograficznych. Pojedyncze zadania sprawdzające umiejętność poprawnego wyciągania wniosków z takich materiałów okazały się dla uczniów bardzo trudne.

Umiejętności historyczne a dalsze wybory edukacyjne absolwentów gimnazjum

Umiejętności historyczne tych absolwentów gimnazjum, którzy wybrali szkołę zawodową, w zasadzie nie przekraczają poziomu trzeciego kompetencji, a przeszło 50% z nich posiada umiejętności na poziomie pierwszym. Taka sytuacja w praktyce oznacza tyle, że od około połowy uczniów szkół zawodowych można oczekiwać na początku pierwszej klasy jedynie tych kompetencji, które formalnie zapisano

w wymaganiach podstawy programowej dla szkół podstawowych. Przypomnijmy, że uczniowie o umiejętnościach na poziomie pierwszym nie radzili sobie nawet z najprostszymi zadaniami mierzącymi kompetencje chronologiczne, a więc ponad połowa uczniów szkół zawodowych nie ma nawet bazowych umiejętności z zakresu orientacji w czasie historycznym. Zaskakująco pozytywnie na tym tle wypadają natomiast kompetencje historyczne uczniów w technikach. Cieszy zarówno nieduży odsetek uczniów przypisanych do najniższego poziomu umiejętności historycznych – zaledwie kilkanaście procent uczniów tego typu szkół, jak i wyraźna obecność osób o wysokich kompetencjach (blisko 20% na poziomie czwartym, przeszło 5% na poziomie piątym). W przypadku licealistów istotne wydaje się przede wszystkim – omówione już wyżej – duże zróżnicowanie ich umiejętności historycznych, które jednak ostatecznie wypada określić jako przyzwoite: blisko 60% z nich znalazło się na dwóch najwyższych poziomach, następane 30% osiągnęło poziom trzeci.

Rozwój umiejętności historycznych w pierwszej klasie

Zestawienie wyników uczniów z klas pierwszych i drugich w poszczególnych typach szkół pokazuje, że pierwszy rok edukacji w szkołach ponadgimnazjalnych skutkuje zauważalnym przyrostem umiejętności historycznych. Rozwój ten dotyczy jednak nie tylko tego obszaru tematycznego, któremu poświęcona jest pierwsza klasa tego etapu edukacyjnego (historia XX wieku), lecz także zagadnień poruszanych wcześniej w szkołach gimnazjalnych. W tym kontekście wypada zauważyć, że najwyraźniejszy wzrost kompetencji uczniów w pierwszych klasach zaobserwowano wśród uczniów techników, tylko nieco mniejszy u uczniów szkół zawodowych, natomiast najmniejsza zmiana dotyczy licealistów. Ta stosunkowo ciekawa sytuacja może wynikać z kilku czynników. Przede wszystkim należy przyjąć, że im wyższy jest poziom określonych umiejętności ucznia na wejściu do danej szkoły, tym trudniej jest go wyraźnie podnieść w ciągu jednego roku edukacji. Jednocześnie należy pamiętać, że rozwijanie umiejętności humanistycznych z zasady mocno bazuje na kapitale kulturowym wyniesionym przez uczniów z domu.

Informacja o Instytucie Badań Edukacyjnych: www.ibe.edu.pl

Informacje o projekcie Entuzjaści Edukacji:

Celem głównym projektu systemowego „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego” (Entuzjaści Edukacji) jest wzmocnienie systemu edukacji w zakresie badań edukacyjnych oraz zwiększenie wykorzystywania wyników badań naukowych w polityce i praktyce edukacyjnej oraz w zarządzaniu oświatą. www.eduentuzjasci.pl

Kontakt dla mediów

Natalia Skipietrow, rzecznik prasowy IBE

n.skipietrow@ibe.edu.pl, tel. (+48 22) 24 17 166, tel. kom. 695 371 636